Fröhlich Ida

A szent és a tisztátalan

Ószövetségi és hellénisztikus kori zsidó törvények

A Genesis 1. elbeszélése szerint az ember Isten hasonlóságára formált lény. A 2–3. fejezetek elbeszélésében is köze van Istenhez, aki a porból formált Ádámot az élet leheletével kelti életre. Az Éden kertjébe helyezett első emberpár aranykori körülmények között él, békében az állatvilággal, időtlenül. Engedetlenségével, mert megszegi az egyetlen tilalmat, amelyet Isten állított elé (a kert közepén álló fáról, „a jó és rossz tudásának fája"-ról nem ehet), elveszíti eredeti helyzetét, és kiűzetik a kertből. A kiűzetés utáni büntetéseket a munka, a betegségek, a születés-halál körforgása, az ember és az állat közötti békés viszony megbomlása jelentik. Az elbeszélés szerint a bukás emberi iniciatívára következik, Ádám és Éva, habár a kígyó tanácsára, mégis saját akaratából, tudatosan szegi meg az isteni tilalmat.

Az ember helye a térben és az időben a tisztasági rendszer alapján

Az ember és az állatvilág kapcsolatának egy fontos aspektusát, az egyes állatok fogyaszthatóságának kérdését az úgynevezett ételtörvények szabályozzák. Az ételtörvények a Leviticus 11-ben, illetve a Deut. 14-ben találhatók. Az előírások szerint bizonyos állatok nem fogyaszthatók. Hasonló étkezési tilalmak más kultúrákból is ismertek. Megjegyzendő, hogy itt csak a hús tilalmáról van szó, növényi táplálék korlátozás nélkül fogyasztható. A tilalom oka: tisztátalanság, a tiltott állatokat a rendelkezések tisztátalannak minősítik. A tiltó rendelkezések implicit jelentése szerint a fogyasztás által a tisztátalan állatot elfogyasztó ember is tisztátalanná válik.

Tisztátalan állatoknak a meghatározás alapján három nagy kategória minősül az állatok élőhelye (föld, víz, levegő) szerint. A felsorolás azonban a levegő és föld állatait megkettőzi: a levegő állatai között a madarakat és szárnyas rovarokat külön-külön csoportba sorolja, a szárazföldi állatok között a négylábúakat és földön csúszkáló állatokat szintén. A befejező kategorizálás (11: 46–47) viszont négyes rendszert állít fel, amikor az állatok, madarak, vízben nyüzsgő és szárazföldön mászkáló állatok négy kategóriáját említi.

A szárazföldi állatok közül a bibliai rendszer szerint tisztáknak minősülnek a „hasított körmű" vagy párosujjú és kérődző állatok (Deut. 14: 6). Az állat csak a két feltétel együttes megléte esetén minősül tisztának: bármelyik feltétel hiánya a kategóriából való kiesést eredményezi. Ezért tehát a páratlanujjú patások, mint a teve, tisztátalanok (Deut. 14: 7–8). Ugyancsak tisztátalanok a nyúl és a szirti borz, amelyeket a bibliai rendszer – helytelenül ugyan – kérődzőknek tart *(1)*, ám végtagjaik felépítése nem felel meg az előírásnak. Ez a kategorizálás az alapja a sertés tisztátalansága magyarázatának: páros ujjú („hasított körmű") ugyan, de nem kérődző állat. A Pentateuchus végülis tíz növényevő állatot (vadállatot és háziállatot) minősít tisztának: a szarvasmarhát, juhot, kecskét, szarvast, gazellát, őzet, vadkecskét, antilopot, nyársas antilopot, kőszáli zergét (Deut. 14: 4–5).

A vízben élő állatok közül tiszták azok, amelyeknek uszonya és pikkelye van, és vízben élnek (Lev. 11: 9–12). A vízben élő, ám uszonytalan vagy pikkelytelen állat tehát

tisztátalannak számít; hasonlóképpen az is, amely rendelkezik ugyan uszonnyal és pikkellyel, ám állandó élettere nem a víz (Lev. 11: 12).

A madarak tisztaságával kapcsolatban a bibliai rendszer nem ad elvi meghatározást, csupán tételes felsorolást, amely ragadozó és dögevő madarak fajtáinak neveit tartalmazza. Lev. 11: 13–19 listája húsz „tisztátalan" madarat sorol fel, Deut. 14: 12–18 felsorolása viszont huszonegyet ismer (a két lista alapján készült később a rabbinikus hagyomány szerinti huszonnégy tisztátalan madár listája). A két bibliai listával kapcsolatban csak annyi megállapításra lehet jutni, hogy azokon ragadozó és dögevő madarak szerepelnek, mint a sas, sólyom, keselyű, holló, varjú. A szárnyas rovarok közül tisztátalanok a négylábúak, azon sáskafajták kivételével, amelyeknek lábfeje és combja elkülönül. Az Ószövetség ezekből négyet említ (Lev. 11: 21–22).

A „földön hemzsegő" állatok kategóriája, voltaképpen a földi állatok egy alcsoportja, a lista végén szerepel (Lev. 11: 24–30). Az ide sorolt állatok – vakond, egér, gyíkfélék, gekkó, fürge gyík, zöld gyík, szalamandra, kaméleon – mindegyike tisztátalannak számít.

A fenti kategóriák egyfajta bibliai állatendszertant adnak. A kategóriák megállapításának elveit (amennyiben ezek kikövetkeztethetők) az állat felépítése és élettere, valamint az állat táplálkozása (növényevő – húsevő) alapján határozták meg. A felépítést illetően az állat táplálkozásrendszere (kérődző), illetve mozgásszervei (pata, uszony, rovarláb) a döntőek. A madaraknál semmilyen elvre nem utalnak, a felsorolt példák alapján azonban következtetni lehet arra, hogy a húst fogyasztó ragadozók és a tetemeket fogyasztó dögevők tartoznak a tisztátalan állatok kategóriájába (hasonlóképpen tisztátalanoknak számítanak, merőben más formai kritériumok alapján, a szárazföldi állatok között is a ragadozók és dögevők, hiszen ezek mind nem tartoznak sem a párosujjú, sem a kérődző kategóriába).

A „földön hemzsegő" állatok kategóriája csupa négylábút tartalmaz, amelyek között melegvérűek és hüllők egyaránt szerepelnek (azonban nem tartalmazza a lábbal nem rendelkezőket, mint például a kígyó vagy a lábatlan gyík). A kategória mindegyik tagja tisztátalannak számít. Indoklás nincs. Az ok talán a földdel való kapcsolat lehet.

A bibliai állatrendszertan elvont elvek szerint felállított tudós rendszer. Ebben a formájában késői lehet, a babilóni fogság idején élt tudós papi szerkesztők állították össze a csoportosításokat. A listákon a babilóni fogságban megismert mezopotámiai tudós irodalom hatása érezhető. Állatrendszertan, de nem öncélúan összeállított rendszer. A rendszert létrehozó szempont: az ember, emberi fogyasztás – a rendszerezés ezekkel kapcsolatban helyezi el a világrendben az állatokat. Az elv kimondatlan, de megtalálható a felsorolások mögött: a táplálékul szolgáló állatok építik fel az emberi testet, és azt a maguk tulajdonságaihoz teszik hasonlóvá. A rendszer felállításának célja tehát az étkezési törvények esetében is: az emberi tisztaság megőrzése. Az emberi tisztaság egyéb tényezői és szférái az ember testi állapotaival és a térrel és idővel függenek össze.

Az ember állapotai és a szent tér

Mind a bibliai, mind a későbbi rendszerek koherens világképen alapulnak, és nem kuriózumok gyűjteményei; az emberek a dolgokat e világkép alapján látták és értékelték. A bibliai tisztasági rendszer lényege két ellentét-párban fogalmazható meg: a szent és profán (qádos – hol), valamint a tiszta és tisztátalan (tohár – tamé') ellentéteiben. Ennek megfogalmazása a Leviticus könyvében, a papok kötelességeivel kapcsolatban olvasható. Az ő feladatukként jelöli ki Isten, „... hogy megkülönböztessétek a szentet és a nem szentet, a tisztát és a tisztátalant" (Lev 10: 10). A tisztasággal és tisztátalansággal kapcsolatos előírások legnagyobb része Lev. 11–17-ben és Num. 19. fejezeteiben olvashatók, de ugyanezen könyvek számos más helye is említ tisztasággal kapcsolatos előírásokat.

Az első ellentétpár a térrel és idővel kapcsolatos, a második személyekkel. A szent és profán pár az isteni viszonyt fejezi ki a rendezett világhoz. A szent és profán manifesz-

tációi a tér és az idő: szent helyek, mint a jeruzsálemi Szentély. A szent téren belül a fokozatosság elve érvényesül: a jeruzsálemi szentélyben is a legszentebb hely a szentek szentje, a szentély épületének legbelső helyisége, ahol a szövetség ládáját helyezték el (így nevezi 1. Kir. 6: 16 és más helyek), és szent helynek számít a szentélyudvar is, ahol az áldozatok bemutatása folyik. A szentélyen kívüli terület viszont profán helynek minősül. Szent idők az ünnepek, de az áldozat bemutatásának ideje is, amely után három nappal az áldozat nem fogyasztható, „piggul"-nak, tisztátalannak, a szenttel összeegyeztethetetlennek minősül (Lev. 7: 18, 19: 7).

A személyekben manifesztálódó tisztaság és tisztátalanság az ember normális állapotait jelentik a földi világban. A fokozatosság elve itt is érvényesül, a főpapra, papra, közemberre vonatkozóan ugyanis külö nböző előírások érvényesek. A tisztaságot illetően a papokkal és a főpappal szemben több megkötöttség érvényes, mint a közemberrel szemben. Ha megpróbáljuk általánosan meghatározni a tisztátalannak minősülő dolgok és jelenségek körét, röviden azt mondhatjuk, hogy tisztátalan mindaz, ami a halál vagy a test dezintegrációjának szférájával kapcsolatos. A tisztátalanságnak négy fő kategóriája van: a halott, a vér, a testből eredő mindenfajta folyás (a menstruációs vér és a sperma is) és az úgynevezett „lepra" (bőrelhalással és bőrleválással járó betegségek). *(2)* Tehát tisztátalanok mindazon dolgok, amelyekből nem keletkezik élet, még ha ezek eredetileg az élet forrásai, a termékenység hordozói vagy jelzői voltak is. A tisztátalanság időszakos, az ok megszűntével a személy tisztító fürdő által és meghatározott szertartások elvégzésével nyeri vissza korábbi tisztaságát. A tisztátalanság önmagában nem feltétlenül negatívum, és profán környezetben nem sért senkit. A bonyodalmakat az okozza, hogy a bibliai felfogás szerint egyrészt a tisztátalanság érintéssel terjed, és ez tisztátalanná tehet más személyt is; másrészt ami nem sérti a profánt, sérti a szentet, tehát a tisztátalan vagy a profán szent környezettel érintkezve megsérti azt. *(3)* Mint láttuk, mind a térnek és időnek, mind pedig a személyeknek különböző fokozatai és állapotai vannak, és ezen kategóriák együttes tartalma határozza meg, hogy egy adott dolog vagy esemény adott körülmények között tisztának avagy tisztátalannak minősül.

A tisztátalanság önmagában nem feltétlenül negatívum, és profán környezetben nem sért senkit. A bonyodalmakat az okozza, hogy a bibliai felfogás szerint egyrészt a tisztátalanság érintéssel terjed, és ez tisztátalanná tehet más személyt is; másrészt ami nem sérti a profánt, sérti a szentet, tehát a tisztátalan vagy a profán szent környezettel érintkezve megsérti azt.

Tisztátalan személy nem léphet a szentély területére, mivel a tisztátalanság sérti a terület szentségét. Tisztátalanságok után, a fizikai ok megszűntével, megtisztító szertartást kell végezni. Mindegyik tisztátalanság-fajta után más és más megtisztító szertartást kell végezni. (A lepráét például ld. Lev. 16: 5–11). Ruha és épület is lehet leprás, ugyanúgy, mint az ember; ezek ugyancsak megtisztító szertartás után lehetnek ismét tiszták.

A halott test tisztátalanná teszi azt, aki érinti. Vonatkozik ez az ember számára nem fogyasztható tisztátalan állatok tetemére is. Az ilyen tetemet megérintő estig tisztátalan (Lev. 11: 24skk.). A holttest általi tisztátalanság nemcsak érintéssel terjed, hanem, föltehetően, a levegővel is: ugyanis tisztátalanok lesznek az ilyen személlyel egy sátorban, azaz egy légtérben tartózkodó személyek is (Num. 19: 14skk.). A tisztátalanság közvetítője tehát ebben az esetben feltételezhetően a levegő. A levegő a tisztátalanságot zárt légtérben terjeszti, a „sátor" vagy helyiség határain belül. A holttest által tisztátalanná vált személynek a táboron (emberi településen) kívül kell tartózkodnia hét napon át. Ennek leteltével, megtisztító szertartás elvégzése után térhet csak vissza a közösségbe. A rítus során a vörös üsző hamvával készült tisztító vízzel hintik meg (Num. 19: 11ff.). A halott

által tisztátalanná vált személy ételt sem érinthet, mert az átveszi és közvetíti a személy tisztátalanságát. Különösen „fogékonyak" a tisztátalanságra a folyadékkal készült ételek, és könnyebben közvetítik azt, mint a szilárd ételek (Lev. 11:34).

A kiontott emberi vér beszennyezi a földet, amelyet a vérbűn után meg kell tisztítani (Num. 35: 33). Ez a szemlélet tűnik elő a Káin-történetben is, ahol Ábel ártatlanul kiontott vére „az égbe kiált" (Gen. 4: 11–12). Az emberélet kioltása tilos, Isten számonkéri mindenkitől (Gen. 9: 5–6) Az állati vér elfogyasztása is tilos, a levágott állat vérét a földre kell folyatni, csak ez után készíthető el az állat húsa. A tilalmat először a vízözön után Noénak adott törvények között olvashatjuk (Gen. 9: 3–4)

Testből eredő folyás: legtöbbször a nemiszervekből eredő folyást jelent. Ilyen a menstruációs vér. A menstruáló nő hét napra tisztátalan, ez alatt szexuális kapcsolatot nem létesíthet (Lev. 18: 19). Érdekes, hogy a törvény nem ír elő megtisztuláskor fürdőt, erre a szokásra viszont több szövegből is lehet következtetni (Dávid és Batseba története, 2. Sám. 11: 1–5, Zsuzsanna). A tisztátalanság érintéssel átkerülhet más személyekre és tárgyakra, ruhákra, bútorokra, amelyeken a nő ült vagy feküdt (Lev. 15: 19skk). (Ez a hiedelem az alapja Gen. 31. elbeszélésében annak az elemnek, amikor Ráhel, aki apja házából szökésükkor magával vitte a házi istenszobrokat, egy tevenyereg alá teszi a tárgyakat, és ráül, majd amikor a szobrokat kereső apja Ráhel sátrába lép, az asszony azt mondja, azért nem áll fel, mert havibaja van. Az apa azért nem keresi a szobrokat a nyereg alatt, mivel nem akar tisztátalanná válni, ld. Gen. 31: 33–35.) Hasonlóképpen tisztátalannak számít a gyermekágyas nő: fiúgyermek születése után hét napig, majd további 33 napig, lánygyermek születése után 14 + 66 napig (Lev. 12: 2–5). Ezen idő alatt nem léphet a Templom területére és nem érinthet megszentelt ételeket (Lev. 12: 6skk). Ugyane kategóriába tartozik a nemi szervekből eredő kóros folyás, férfiaknál és nőknél egyaránt. Az ilyen személyeket zábnak, illetve zábá-nak nevezik. Ilyen tisztátalanságot idéz elő nőknél a rendes perióduson kívüli vérfolyás (Lev. 15: 25ff.). Végleges megtisztulása érdekében a nőnek áldozatot kell bemutatnia, fürdőt a szöveg nem említ (Lev. 15: 29skk). Férfiak a nemiszervből eredő kóros folyás megszűnte után megtisztulásként „élő vízben" fürödnek meg (Lev. 15: 13). A házasélet mindkét felet, férfit és nőt is tisztátalanná teszi a következő estig. A teljes megtisztulást ebben az esetben is fürdő jelenti. Ugyanez érvényes az akaratlan magömlés esetében is (Lev. 15: 16–18). Állandó kóros magfolyás esetén a betegnek a „tábor"-on vagy lakóhelyen kívül kell laknia, mert tisztátalannak számít (Num. 5: 2–3).

Leprának szokás fordítani a Bibliában szereplő bizonyos bőrbetegségeket, amelyek bőrhámlással járnak és a testen terjedő foltot alkotnak. A betegségek leírásait Lev. 13–14 tartalmazza; ugyanitt olvashatunk a textíliák és a ház „leprá"-jának nevezett, penész, illetve salétrom okozta foltosodásról is. A lepra általi tisztátalanság érintéssel terjed. Amennyiben a betegség fizikailag megszűnik, a beteg a paphoz járul, aki megvizsgálja és kimondja a betegség megszűntét. Ezt követően a beteg bizonyos idő elteltével megtisztító szertartáson mehet keresztül (Lev. 14). A „leprás" ruhát és házat ugyancsak meg kell tisztítani.

Ha a szentély területére nem léphet be tisztátalan személy, akkor természetesen a papok is csak tiszta állapotban végezhetnek szertartást. A papok személyére azonban külön előírások is vonatkoznak, szigorúbbak, mint a közemberekre. Ők ugyanis mint fölszentelt, olajjal fölkent személyek (ld. Lev. 8–9) az istenséggel közvetlenebb kapcsolatban vannak. Ők ehetnek a megszentelt dolgokból, vagyis az áldozati állatból, de csakis tiszta állapotban (Lev. 22: 1–2). Tisztátalan ételt nem ehetnek, és ha valamely okból tisztátalanná válnak, csak a teljes megtisztulás után léphetnek ismét a szentély területére. A papokra vonatkozó előírásokat a Lev. 8–10; 16: 1–28; 21: 1–22: 16) tartalmazza. A papok és a közrendűek között a test integritásának kérdésében, a holttest által okozott tisztátalanság és a házasság tekintetében vannak különbségek. A papok ne nyírják le szakállukat és hajukat, testükön ne ejtsenek bevágásokat, mert „szentnek kell lenniük" (Lev. 21:

5–6). Pap nem érinthet holttestet, csak legközelebbi hozztartozóiét (Lev. 21: 1–3). Nem vehet feleségül kicsapongó, meggyalázott vagy elűzött asszonyt (Lev. 21: 7), családjában nem lehet kicsapongó leány (Lev. 21: 9). A papok különböző kategóriákat alkotnak, akik között különbség van kötelezettségek és tilalmak tekintetében. A főpap már haját sem bonthatja ki, és ruháját sem szaggathatja meg, sőt, a szentélyt sem hagyhatja el (Lev. 21: 10, 12). Semmilyen holttestet nem érinthet, még legközelebbi hozzátartozóiét sem (Lev. 21: 11), csak hajadon lányt vehet feleségül, elváltat vagy özvegyet nem.

A bibliai rendszer nemcsak a testi tisztátalanságokat ismeri, hanem etikaiakat is. Ezek, akárcsak a testi tisztátalanságokkal kapcsolatos tilalmak, nem rendszeres kifejtésben olvashatók, de rekonstruálhatók az előírások rendszeréből. A Pentateuchus törvényei között szerepel egy csoport olyan tilalom, melyek megszegése mind az elkövető, mind pedig az 'ország' (Kanaán földje) beszennyezését vonják maguk után. Esetenként nem törvénykező szövegek is utalnak erre a felfogásra. A földet is beszennyező erkölcsi tisztátalanságok a következők: *(4)*

– A „zenut", azaz „paráznaság" esetei, vagyis bizonyos szexuális kapcsolatokat – pl. rokonok közötti, más feleségével való, vagy homoszexuális kapcsolatot, prostitúciót – tiltó törvények megszegése (ld. Lev. 18: 1–30; 19: 29).

– Vér kiontása (Deut. 21: 1–9; v.ö. Gen. 4: 10, Ps. 106: 38f).

– A kivégzettnek a fán éjszakára otthagyott holtteste (Deut. 21: 22–23).

– Újraházasodás az elvált, majd más férfihoz hozzáment és ismét egyedül maradt feleséggel (Deut. 24: 1–4; v.ö. Jer. 3: 1).

– Mágia: „Ne forduljatok halottidézőkhöz, és ne tudakozódjatok jövendőmondóknál, mert tisztátalanokká teszitek magatokat velük. Én, az Úr, vagyok a ti Istenetek!" (Lev. 19: 31); és „Ha valaki halottidézőhöz és jövendőmondóhoz fordul, és követi őket a paráznaságban, ellene fordulok az ilyen embernek, és kiirtom népe közül" (Lev 20: 6). Ez az alapja Ex. 22: 17 kategorikus tilalmának is: „Varázsló asszonyt ne hagyj életben!" A mágiát és más istenek tiszteletét az Ószövetség többször is azonosítja a „paráznaság"-gal (zenut), mint azt a Lev. 20-ból felhozott példa is mutatja.

A fenti helyek közül a Szentség Törvénykönyvébe tartozó Lev. 18: 27–30 fejezi ki legjobban az erkölcsi tisztátalanságok következményeiről alkotott (egyébként több más helyen is megfogalmazott) felfogást: „Ezek az utálatos dolgok tisztátalanná tették az előttetek ott lakó embereket, akik elkövették őket, mind pedig az országukat. Ha ti is tisztátalanná teszitek, nemde titeket is kiokád, mint ahogy kiokádta az előttetek itt lakó nemzeteket? ... Tartsátok meg tehát törvényeimet." *(5)*

Emberkép a qumráni közösség hagyományában

A közösség ideálja, amint azt a közösség megalakulására és történetére visszatekintő ‚Damaszkuszi Irat' bevezető soraiban megfogalmazza: visszatérés az Istennek tetsző útra, a Törvény betartása. Az alap-ideálok megfogalmazását ez az irat tartalmazza, mégpedig nemcsak az elvet fejtve ki, de számos gyakorlati kérdésre is választ adva. A ‚Damaszkuszi Irat' olvasói, vagyis az irányzathoz tartozó emberek szemléletének alapja a bibliai rendszer volt. Törvénymagyarázatukban, amelyből tetemes részt éppen a ‚Damaszkuszi Irat' tartalmaz, ennek részletezését fejtik ki. A magyarázott részek mindig a szigorítás irányába mutatnak.

Az irányzat a ‚Damaszkuszi Irat' kronológiája szerint 390 évvel a babilóni fogság (Kr. e. 586) után, azaz a Kr. e. 3–2. sz. fordulóján különült volna el a hellénisztikus kor zsidó társadalmán belül. A dátum reálisnak tűnik. A qumráni telep régészeti kronológiája alapján tudjuk, hogy a helyileg is elkülönült közösség a Kr. e. 2. sz. közepén jöhetett létre. Természetesen a deklarált és a fizikai elkülönülés előtt is folytathattak már olyan gyakorlatot, amely megkülönböztette őket a társadalom többi csoportjától.

A ‚Templomtekercs' a qumráni barlangokban talált könyvtár fontos darabja, és meghatározó mű lehetett a „szövetségkötők" vallási gyakorlatának kialakításában. Az irat minden valószínűség szerint még az elkülönült közösség létrejötte (Kr. e. 2. sz. közepe) előtt keletkezett, a Kr. e. 3. sz-ban, esetleg még ennél is korábban. A közösséget, amelynek a mű szól, a szöveg „Izrael"-nek nevezi; a szituáció az „ígéret földjé"-re való belépést közetlenül megelőző idő. A mű kerete egy Mózesnek adott kinyilatkoztatás a Színai hegyén, ahol Isten egyes szám első személyben elmondja, mit és hogyan kell tenniük, amikor a földre belépnek. A mű szövegét alkotó kinyilatkoztatás természetesen a babilóni fogság utáni „belépők"-nek szól, annak a csoportnak, amely a qumráni közösségnek és a Kr. e. 2. sz-ban Júda területén élő esszénusoknak az őseit, szellemi elődjeit jelentette. A ‚Templomtekercs' tartalma nem teljesen új: azokat az előírásokat, a ‚Deuteronomium', a ‚Leviticus' és a ‚Numeri' bizonyos törvénykező részeit foglalja összsze, egészíti ki és rendezi újjá, amelyeket az egyiptomi kivonulást és a Színai-hegyi törvényadást követően az „ígéret földjé"-re lépő törzsek kaptak a pusztában. A ‚Templomtekercs' szövege nem a bibliai sorrendet követi, hanem tematikusan halad. A törvényeket nem megismétli, hanem rendszerezi, egyezteti és helyenként kiegészíti. *(6)*

A ‚Templomtekercs' is az Isten és „Izrael" közötti szövetség gondolatával indul (II. col.). Isten ezután részletes utasításokat ad a helyes istentisztelet részleteiről: a szentély felépítéséről és méreteiről (III–VII. col.), a berendezésekről (VII–XI. col.), az áldozatokról és az oltárról (XI–XII. col.), a rendszeres áldozatokról (XIII–XXIX.), a szentély külső épületeiről (XXX–XXXV.), az udvarokról (XXXVI–XLV.). A tisztasági előírásokat főleg a XLVI–LI. fejezetek tartalmazzák (a szentélyre és a szentély városára vonatkozóan (XLVI–XLVIII.), tisztasági előírások Izrael városaira (XLVIII–LI.)), azonban más részekben is szó esik róluk: bírákról és tisztviselőkről (LI), bálványimádás tilalma és áldozati állatokról (LI–LIII.), eskükről és fogadalmakról (LIII–LIV.), aposztázia tilalma (LIV–LV.), papokkal és lévitákkal kapcsolatos előírások, királytörvények (LVI–LIX.), vegyes előírások papi kötelességekről, tanúkról, hadviselésről, a lázadó fiúról, akasztással büntetendő bűnökről és szexuális kapcsolatokról (LX–LXVI.).

Az irat címzettje tehát „Izrael", amelyet az irat az „ígéret földjé"-re lépő szent népként emleget. Mint szenteknek be kell tartaniuk a mózesi Törvény előírásait – pontosabban annak a ‚Templomtekercs'-ben újra fogalmazott és magyarázatokkal kiegészített parancsait. Ez a gyakorlat az, ami megkülönbözteti és elkülöníti őket „a föld (azaz Kanaán) lakói"-tól – akiket, akárcsak Ezra könyve a maga visszatérőihez intézett szavaiban régi kanaáni népnevekkel (emóri, jebúszi, hivvi stb.) nevez. *(7)* Csak a Törvényt betartók nyerhetik el a „földet", Kanaán földjét – a Törvényt be nem tartó, utálatos gyakorlatot folytató „népek"-et pedig Isten kiirtja, eltörli onnan. A betartandó parancsolatok köre lényegében azonos a bibliaival, a tilalmak megfogalmazásában azonban vannak változások és hangsúly-eltolódások.

A Templomtekercs az étkezési törvényeket már úgy említi, mint amelyek be nem tartása beszennyezi a szent népet: „Utálatos dolgot nem ehettek, mivel te szent vagy az Úr, a te istened számára" (XLVIII. 6–7.). *(8)*

Hasonlóan tisztátalanságot idéznek elő az irat felfogása szerint a gyászt kifejező bizonyos testi jelek és más jelek (tetoválás): „... nem vagdalhatjátok meg magatokat, és nem csinálhattok kopasz foltot a szemeitek közé halottért ... és testetekre semmilyen tetovált jelet ne írassatok", és összegezve: „mivel szent nép vagy az Úrnak, a ti isteneteknek. Ne tegyétek tisztátalanná országotokat" (XLVIII. 10.). *(9)*

A ‚Templomtekercs' a következő záradékkal ismétli a deuteronomiumi tilalmat, amely szerint nem lehet holttestet éjszakára a fán függve hagyni *(10)*: „és ne tedd tisztátalanná a földet, amelyet én adok neked birtokul" (LXIV. 11–12.).

Tilos továbbá a szövetségkötés és házasság „az ország lakóival", mivel az bálványimádásra csábíthat (II. 1–15, v.ö. Ex. 34: 10–16) – a Templomtekercs ezt az eltévelyedést a

„paráznaság” (zenut) kategóriájába (hűtlenség a szövetség istene iránt) és a „paráznaság” eseteihez hasonlóan a földet beszennyező vétségek közé sorolja, amely lehetetlenné teszi a föld birtokba vételét.

A halottal kapcsolatban a ‚Templomtekercs’ előírása: „ne tégy úgy, ahogy a ‘népek’ tesznek: akárhol eltemetik halottaikat, akár a házuk belsejében is temetnek. Ti viszont különítsetek el országotokon belül helyeket, ahová halottaitokat temessétek”. Következésképpen Izraelről nem feltételezi, hogy követi ugyanazt a gyakorlatot, hanem nekik csak az arra kijelölt helyeken lehet halottaikat eltemetni *(11)*: „négy város között hagyjatok helyet, hogy oda temessenek” (XLVIII. 11–17).

A kanaánita kultuszokat, „bálványmádást” a ‚Templomtekercs’ ismételten mint „paráznaság”-ot említi, kategorikusan a földet beszennyező bűnként határozva így meg az idegen istenek kultuszát. A ‚Templomtekercs’ magyarázatai tehát kiterjesztenek és rendszereznek. Kiterjesztik a „földet beszennyező bűnök” kategóriáját az étkezési tilalmak megszegésére (a bibliaiban csak a vér fogyasztása tartozik ide) és a bálványimádásra (azzal, hogy a mű ezt a zenut kategóriájába sorolja). Rendszerez akkor is, amikor, bizonyos testi tisztátalanságok (halott, vér, lepra) kiemelt eseteiből láthatóan tovább finomítja profán és szent kategóriáit. Például „városaitokban”, vagyis profán helyen levágott tiszta állat bőre nem tiszta a szentély számára (XLVII. 7–18), ha várandós nő magzata meghal, az asszony is tisztátalan lesz, miként a sír (amely a bibliai rendszer szerint tisztátalannak számít) (L. 10–16).

A ‚Templomtekercs’-éhez hasonló elvek szerint magyarázza a mózesi Törvényt a ‚Néhány megjegyzés a Törvény betartásáról’ (4Q394–399, 4QMMT) című irat *(12)* is. Ez a Kr. e. 2. sz. közepén keletkezhetett levél az egyetlen primer dokumentuma a közösség és a külvilág máshonnan (Habakkuk-peser) ismert konfliktusának. A levelet valószínűleg a telepen élő közösség vezetője – az Igaz Tanító – írta, a csoportot vezető papok nevében is (erre utal a szövegben használt többes szám első személyű alany). A levél írója világosan vázolja, mi az ő álláspontjuk bizonyos tisztasági kérdéseket és ezek betartását illetően. A levél visszatérő fordulata a „mi pedig elkülönülünk”. Paleográfiai alapon az irat a Kr. e. 2. sz.-ra datálható. A levél címzettjei a jeruzsálemi papság tagjai lehettek. A levél tartalma: a Templomtekercsből is ismert 364 napos naptár, továbbá bibliai előírások megismétlései, szigorításokkal. A levél szerint a pogányok gabonájából vitt áldozat tisztátalannak számít. A szerzők vakokkal, siketekkel kapcsolatban is megszorításokat látnak helyesnek a kultusz tekintetében. A „vörös üsző” feláldozása (v.ö. Lev. 19) utáni megtisztulást szigorúbban értelmezik, mint vitapartnereik, és a levélírók felfogása szerint a folyadékok nem alkotnak válaszfalat a tiszta és tisztátalan között, hanem közvetítik a tisztátalanságot – ha tehát tisztátalan edénybe öntenek tiszta edényből tiszta folyadékot, akkor a tisztátalan edény nemcsak a belé omlő folyadékot teszi tisztátalanná, hanem annak edényét is, „mivel a folyadék-sugarak és (az edény), amely befogadja a folyadékot, ezek egyetlen áram(ot képeznek)” (4Q394 8 iv). Tilosnak tartják a papok házasságát közrendű nőkkel *(13)* és más kérdésekben is szigorúbbak kortársaiknál.

A már említett ‚Damaszkuszi irat’-nak nevezett mű (CD) számos töredéke került elő a 4. sz.-i barlangból. A töredékek alapján az irat szövege bővebb, mint amit a középkori kéziratos hagyományból eddig ismertünk. A barlangokban talált „függelék” szövege gyakorlati kézikönyvet alkothatott egyes, tisztasággal kapcsolatos esetek eldöntéséhez. A kiegészítések elsősorban (de nem mindig!) fizikai tisztasággal kapcsolatos magyarázatok. Valószínűleg ez képezte eredetileg a gyűjtemény zömét, és a ma ismert, középkori kéziratokban fennmaradt összefüggő rész (a ‚Toborzó Irat’ és a peser-sorozat) egy ezekhez írt bevezető volt. A magyarázatok zöme feltehetőleg gyakorlati problémák nyomán keletkezett: az irat megtiltja, hogy fogságba vitt és eközben pogány szolgálatba állt lévitát vagy olyan személyt, aki bármely okból kimaradt a „hűség” köréből, a későbbi-

ekben alkalmazzanak (4Q266 5. II. 4–14). A meggyógyult „lepra” után a személy tisztává nyilvánításának bibliai előírásai közé tartozik, hogy a pap megállapítsa a betegség megszűntét (Lev. 14). A ‚Damaszkuszi irat’-ból származó töredék részletesen előírja, hogy a pap számlálja meg a kiütéses folton a hajszálakat, és „ha élő (hajszálak) adódtak az elhaltakhoz a hét nap alatt, akkor (a személy) tisztátalan; ha azonban élő (hajszálak) nem adódtak az elhaltakhoz, és az ér tele van vérrel, és az élet szelleme fel és le jár rajta keresztül, ez a kiütés [meggyógyult]. Ez a lepra törvényeinek szabályzata Áron fiai számára, hogy képesek legyenek különbséget tenni a [tiszta és a tisztátalan] között” (4Q266 frg. 6. 11–13). *(14)* Hasonló részletességgel jár el ütéstől származó folt esetén (4Q269 frg.7–8. sor). Vérzésben szenvedő nő, nő a szülés utáni tisztulási idő lejártáig ne egyen semmi megszentelt dolgot és ne lépjen a szentélybe, „mivel az főbenjáró bűn” (4Q266 6). Folyásban szenvedő férfi és vérfolyásban szenvedő nő (Lev. 15) állapotával kapcsolatban előírja, hogy „legyen 12 könyök távolságra a tiszta ételektől” (4Q274=4Q Tohorot/a 1–2. sor).

4Q265 frg. II. 11–17 a Genesis elbeszélésének magyarázatát tartalmazza Ádám és Éva teremtéséről. Az aktust az interpretáló szöveg születésnek fogja fel és a mózesi Törvény újszülöttek tisztátalanságára vonatkozó előírásai *(15)* szerint értelmezi. Ádámot nem az Édenben teremtik, „mivel szent az Éden kertje”, következésképpen semmi tisztátalan nem érintkezhet vele. Ádámot tehát csak tisztátalansága idejének letelte, összesen negyven nap után viszik be a kertbe. Éva tisztátalansága viszont összesen nyolcvan napig tart (ennek alapja, hogy a Leviticus különböző időtartamot határoz meg fiú, illetve lány születése esetén), ennek letelte után ő is beléphet a kertbe.

A qumráni közösségnek nemcsak testi életében volt fontos az étkezéssel és általában az emberrel kapcsolatos fizikai tisztátalanságokra vonatkozó bibliai előírások betartása. A Törvényt magyarázó irodalmukban foglalkoztak az ugyancsak bibliai eredetű, úgynevezett etikai tisztátalanságok kérdéseivel is, sőt, a szövegek alapján kirajzolódik egy, az etikai tisztátalanságokat komolyan figyelembe vevő szemléleti rendszer is.

A töredékek a fizikai tisztátalanságokon túl etikaiakat is említenek. A lányos apa kötelessége lánya férjhezadása előtt, hogy minden szempontból megfelelő férjet találjon a lánynak, olyat, akinek személyével kapcsolatban semmiféle törvényi tilalom nem merülhet fel: „Továbbá ne adja a nőt olyannak sem, aki nem illik hozzá, mivel az kilajim *(16)*, [akárcsak ökör és szamár, gyapjú- és lenruha együtt]” (4Q269 frg. 9. 2–3). Hasonlóképpen erkölcsi tisztátalanságokkal kapcsolatos megszorítások érvényesek azon nőkkel kapcsolatban, akikkel az „új szövetség” tagjai kívánnak házasságra lépni. A nőnek nem lehet házasság előtti szexuális kapcsolata, özvegynek az új házasság előtt az elhalt férjén kívül más korábbi kapcsolata nem lehet: „Senki férfi ne vigyen be olyan nőt a szent szövetségbe, aki [szexuális] [tapasztalattal rendelkezik, akár atyja házában ismerte meg azt,] akár özvegyként, amikor [férfival hált, miután megözvegyült. És senki olyan nőt, akinek] híre rossz volt lánykorában, [atyja házában, ne vegyen el senki, hacsak nem vizsgálják meg] megbízható nők, [kiváló tudásúak, a Felügyelő megbízásából – azéból, aki a So]kak fölött áll. Azután [elveheti a nőt.]” (4Q269 frg. 9. 4–8). A pogányok bálványaival való mindenfajta érintkezés tisztátalanná teszi a személyt a ‚Damaszkuszi Irat’ felfogása szerint. Különösen érzékeny szféra a tisztátalanságra a rituális tisztaság előírása szerint készült ételeké. A következő előírás talán a fémből készült edényekre vonatkozik, amelyek eredetére ügyelni kell: „... semmiféle aranyat és ezüstöt, [és rezet és] ólmot és ó[nt, amelyekből a pogányok bál]ványokat készítenek; senki se vigye ezeket a tiszta ételek közé, hanem csakis új (dolgok)ból vigyen, az olvasztókemencéből” (4Q271 frg. 2. 8–10).

Tisztaság a qumráni elbeszélő hagyományban: a Virrasztók tettei.

‚Henok első könyve' (1. Henok) vagy a másképpen ‚Etióp Henok'-nak nevezett irat szövege sokáig csak etióp (ge'éz) fordításból volt ismert, habár általános volt a vélemény, hogy az irat eredetije a hellénisztikus korban keletkezett zsidó (héber vagy arámi nyelvű) mű lehetett. A qumráni szövegek megtalálásakor találták meg a mű eredeti arámi nyelvű töredékeit. A kéziratok rendszerének és a művek eszmevilágának ismeretében az is kiderült, hogy 1. Henok az egyik legrégebbi mű az esszénus irányzat történetében és hogy tartalma, a műben kifejtett nézetek nagyban hatottak más, később keletkezett műre is. A mű 6–11. fejezeteiben olvasható elbeszélés alapvető a qumráni irodalmi hagyomány és az irányzat gondolkodásának történetében. A szövegrész, amelyre utaltunk, voltaképpen két történetet tartalmaz. *(17)* A Semihazáról és társairól szóló elbeszélés 1. Hen. 6: 1 – 7: 62-ben olvasható, míg 8: 1–4 egy másik történetet mond el egy Asza'él nevű Virrasztóról és társairól. Mindkét történet párhuzamos Gen 6: 1–4 elbeszélésével, amelyben az „istenfiak" lemennek az „emberek lányai"-hoz és gyermekeket nemzenek velük; „üzenetük" azonban eltér a maszoréta szövegben olvasható történetétől. A Henok-könyv hagyományában a hagyomány lényegét a Semihaza-elbeszélés tartalmazza; az Asza'él-történet magyarázni és kiegészíteni látszik az előbbit. A Semihaza-történet szerint az „ég fiai" (6: 2), akiket a szöveg a továbbiakban „Virrasztók"-nak ('yryn) nevez, meglátják az emberek lányait, megkívánják őket és elhatározzák, hogy leszállnak hozzájuk. Vezetőjük, Semihaza azonban bűnösnek tartja a tervet, amelyért nem kívánja egyedül viselni a felelősséget (6: 3); ezért a Virrasztók, tervük érdekében esküvel szövetkeznek a Hermon-hegyen (1. Hen. 6: 6). *(18)* Ezután a Virrasztók „... kezdtek lejárni hozzájuk és bemocskolódni velük. Boszorkányságra, mágiára és »gyökérvágás«-ra kezdték tanítani őket, és megismertették velük a füveket...." (7: 1). A nők teherbe estek tőlük és gyermekeket szültek, akik, felnőven, óriások lettek. Az óriások „felfalták az emberfiak minden munkáját, az emberek pedig nem tudták már elviselni őket." (7: 4). Ezt követően az óriások kezdik felfalni az embereket, majd „... vétkezni kezdtek minden szárnyas és földi élőlény ellen és a csúszómászók ellen, amelyek a földön csúsznak, valamint a vizek és az ég ellen, hogy felfalják a rajtuk élők húsát; és vért fogyasztottak. Ekkor a föld bevádolta a bűnösöket mindazokért, amik rajta történtek" (7: 5–6). *(19)*

Ezek tehát a bűnök, amelyek a vízözön büntetéséhez vezetnek (1. Henok 9: 1ff); a történet tehát a katasztrofális büntetés igazolására szolgál.

A történet hátterét és jelentését illetően számos elmélet született. *(20)* Úgy vélem, a történet kulcsszavai alapjában a tisztátalansággal és bűnnel kapcsolatosak: a „beszennyeződés" az a tény, amely a Virrasztók és a földi nők kapcsolatának eredménye lesz. A Virrasztóktól származó óriások bűnei: kannibalizmus, továbbá a föld, a vizek és a levegő állatai ellen elkövetett bűnök, valamint vér fogyasztása (1. Hen. 7: 4–5). Ezek miatt vádolta be a föld „a bűnösöket mindazokért, amik rajta történtek" (1. Hen. 7: 6). A fenti bűnök közös jellemzője ugyanis: valamennyi a tisztátalanság fogalmával kapcsolatos. A Virrasztók és az emberek lányainak kapcsolata – akár még külön is megsértettek valamilyen, szexuális kapcsolatot szabályozó előírást *(21)*, akár nem, önmagában véve is tisztátalan, mivel megsérti a különböző csoportok között emelt határ átlépésének bibliai törvényben előírt tilalmát (kilajim, Lev. 19: 19, Deut. 22: 9–11). *(22)* A Virrasztók és a földi nők kapcsolatát egyébként a ‚Damaszkuszi Irat', amely ismeri a történetet, a „zenut" egyik példájaként idézi, szexuális tilalom megsértéseként, amely a bibliai törvény felfogása szerint beszennyezi a földet. *(23)* A Semihaza-történetben említett többi bűn ugyancsak a föld beszennyezését eredményezi. A gyilkosság Num. 35: 33 szerint ugyancsak a földet beszennyező bűn. *(24)* A mágiát a mózesi törvény számos alkalommal említi úgy, mint tisztátalanná tevő gyakorlatot (egy helyen, Lev. 19: 26-ban a vér fogyasztásával együtt említik). *(25)* A mágia és büntetése valamilyen módon a földdel is kapcsolatban

áll: Deut. 18: 9–14 szerint a kanaánitákat Jahve e miatt a bűn miatt űzi ki a földről az izraeliek előtt, ez az oka annak, hogy elveszítik földjüket. *(26)*

A Semihaza-történetben említett további, a földet beszennyező bűnök – a föld, víz és levegő állatai ellen elkövetett vétségek – jelenthetik az étkezési szabályok megszegését, tisztátalan állatok fogyasztását, valamint tiszta állatok fogyasztását tisztátalan körülmények között, például elhullott vagy vadállat által széttépett állat fogyasztását (v.ö. Lev. 11: 39f, 17: 15, 22: 8). A szövegben ugyancsak említett vér fogyasztása a vér fogyasztása tilalmának megszegését jelenti (v.ö. Lev. 17: 13–14). *(27)* A vér fogyasztásának tilalma külön és nyomatékosan megjelenik számos bibliai szövegben, egyszer éppen az emberiségnek a vízözön után adott törvények között (Gen. 9:4), de a mózesi törvények egyéb helyeken is említik (Lev. 19: 26 és másutt).

Összegezve, Semihaza és a Virrasztók történetének Henok könyvében olvasható változata szerint a bűn eredete a földet beszennyező bűnök elkövetésében található. A bűnök természete: etikai tisztátalanságok sorozata (kilajim, étkezési törvények megsértése, gyilkosság); az ezt követő büntetés egyben a föld megtisztítása.

A közösség tisztaság-képe

A Virrasztók története nem az egyetlen, amelyben az anthropológia alapját képező tisztasági felfogás érvényesül, sőt, az idézett szövegben ez alkotja az irodalmi elbeszélés alapját. Említettük már a 4Q265 számú szöveget, amely a tisztasági szemlélet alapján magyaráz egy bibliai elbeszélést, Ádám teremtésének történetét. Ez a szemlélet más, hosszabb bibliai elbeszélések magyarázata során is érvényesül. A ‚Genesis Apocryphon'-ban a Noé-történethez és Ábrahám egyiptomi tartózkodásának történetéhez fűzött kiegészítések és változtatások két női szereplő, Batenos (Noé anyja) és Sára tisztaságának igazolására szolgálnak. Mindkét elbeszélést részletes földrajzi leírás, a föld elnyerésének (Noénak, Ábrahámnak) demonstrálása egészíti ki.

A Noé-történethez hozzáadott kiegészítések: Noé leendő szüleinek párbeszéde a születendő gyermek eredetéről, valamint a részletes leírás arról, hogyan osztotta fel a földet Noé fiai között. Mindkét kiegészítésnek van bibliai alapja (Gen. 5: 28–29, értesítés Noé születéséről; Gen. 9: 1, 18–19. Noé fiai betöltik majd a földet), a kiegészítések ezekhez kapcsolódnak.

Az első hozzáadás háttere a vízözönt megelőző korszak, amelyet azonban a mű szerzője 1. Henok hagyománya szerint mutat be. A jelenet eléggé különös: a házaspár, Lámek és Batenos párbeszéde arról folyik, kitől is származik Batenos születendő gyermeke. Batenos bizonygatja, hogy a gyermek Lámeké, nem pedig – mint férje feltételezi – a Virrasztók valamelyikétől származik (ez a terminus világosan utal arra, hogy a ‚Genesis Apocryphon' szerzője nemcsak ismeri 1. Henok hagyományát, de ezt tartja szem előtt, amikor Noé születéséről beszél. Tudjuk, hogy ez a hagyomány a Virrasztók és a földi nők kapcsolatát tisztátalanná tevőnek tartotta, és olyannak, amelyből egy sor, a földet tisztátalanná tevő bűn származott. Batenos gyermeke tehát, amennyiben valamely Virrasztótól származna, nemcsak házasságtörő, hanem tisztátalan kapcsolatból is születne. Ezt a kételyt oszlatja el a házaspár dialógusát követő kinyilatkoztatás, amely bizonyossá teszi, hogy a születendő gyermek igaz eredetű, nem a Virrasztók egyikétől származik.

A másik hozzáadás Noé történetéhez a leírás arról, hogyan osztotta fel a földet Noé fiai között, a VII. 1–2-ben olvasható kinyilatkoztatás azonnali realizációját jelenti, amelyben (VII. 1–2) Noé birtokba veszi a földet.

Az Ábrahám és Sára egyiptomi tartózkodásáról szóló elbeszélésben (v.ö. Gen. 12: 10–20) szintén megtalálható egy hasonló típusú kiegészítés-pár: Sára tisztaságának igazolása. A kulcsszó itt Ábrahám szavaiban található: ha Sárát elveszi tőle a fáraó, ezzel az asszony tisztátalanná válik férje számára: „Ne legyen ereje ezen az éjszakán, hogy

bemocskolván elszakítsa tőlem feleségemet!" (1QapGen xx.15). Ábrahám szavainak alapja Deut. 24: 1–4, amely szerint az elvált és újra házasságot kötött nő újabb válása után nem köthet ismét házasságot első férjével, mivel annak számára tisztátalanná vált. Ábrahám aggodalma tehát nem egyszerűen az, hogy Sárát elveszik tőle és nem kapja vissza (és akkor nem valósulhat meg az utódokról szóló isteni ígéret sem), hanem hogy még ha Sárát visszakapja is, az tisztátalan lesz számára (és az ígéret szempontjából ez ugyanazzal az eredménnyel jár). Sára tisztasága elengedhetetlenül szükséges a majdani utód, Izsák születése szempontjából, aki majd Ábrahám örököse és a neki ígért föld birtokosa lesz.

A ‚Genesis Apocryphon' elbeszélésében Isten Ábrahám könyörgésére a coáni fáraót és udvarát impotenciával sújtó „gonosz szellem"-ként jelenik meg, és a szellemet egyedül Ábrahám képes elűzni, kézrátétellel, amikor a fáraó végülis hajlandó Sárát visszaadni (XX. 16–31). A Genesis Apocryphon másik központi motívuma az Ábrahámnak adott föld, amely a Nílustól az Eufratészig terjed (XXI. 9–21). *(28)* A neki adott földet Gen. 15. terminusaiban határozza meg, ahol az Ábrahámnak ígért föld a Nílustól az Eufratészig terjed. A ‚Genesis Apocryphon' ezt követő része Gen. 15: 18–21 exegézise. Ábrahám bejárja a neki adott területet (XXI. 15–19 – v.ö. Gen. 13: 14–18, ahol, a kontextus alapján, az Ábrahámnak megmutatott földet csakis Kanaán területével azonosíthatjuk.

Egy másik, exegetikai mű, a 4Q252 (a szöveg elnevezése korábban ‚Peser Genesis' volt) a Genesis elbeszélés-sorozatából olyan történet-párokat idéz fel, amelyek bűnösökről, illetve igazakról szólnak. *(29)* A bűnös etikai tisztátalanságot követ el és elveszti a földet, az igaz elnyeri a földet vagy uralmat. A párok:

1. a vízözön előtti emberiség, (a Virrasztók és a földi nők kapcsolata), korszakuk lejárta és Noé megmenekülése a vízözönből (naptári bővítésekkel a vízözön pontos időtartamáról és szakaszairól, a qumráni 364 napos naptár rendszerének megfelelően), Noé „földet érése";

2. Kanaán megátkozása és alávetettsége rokonainak (ok: apja megsértett egy szexuális tilalmat) és Ábrahám megérkezése Kanaán földjére, Isten szövetségkötése Ábrahámmal;

3. Szodoma és Gomorra lakóinak bűne (háttér: egy szexuális tilalom megszegése) és az aqéda-jelenet (Izsák áldozatul való felajánlása, Gen. 22) (Ábrahám kiérdemli a szövetséget), az Izsáknak adott áldás.

A sorozatot lezáró cezúra a szövegben egy jóslat Amálek megsemmisítéséről. Ezt követően újabb sorozat kezdődik, ahol azonban már a Jákob-áldás (Gen. 49, Jákobnak halála előtt fiaira egyenként mondott áldása és sorsuk meghatározása).

4. Rúbén elítélése (szexuális tilalom megszegése) és Júda örök uralma, Jákob többi fiának adott áldás.

Az ugyancsak a műhöz tartozó, azt feltehetőleg lezáró Maleaki-prófécia (Mal. 3: 16–18) tartalmazza az exegézis elvi alapját: „… Akkor ismét meglátjátok, mi a különbség] az igaz és a gonosz között, [aközött, ha valaki Istent szolgálja, és ha nem." ...] az igaz; a [...]t illetően pedig [...] (4Q253a=4Q Commentary on Malachi frg. 1. I.).

A ‚Damaszkuszi Irat' szintén tartalmaz rövid narratív exegetikai részt. Ilyen a II.17–III.10 történeti áttekintése, amely a 'zenut' példái és ellenpéldái („ebben tévelyegtek„) alapján értékeli az emberiség Mózes előtti történelmét *(30)*:

– A „bukott angyalok" története (II.17–21)

– Noé fiainak és családjaiknak bibliai hagyománya (III. 1): „ebben tévelyegtek Noé fiai, és családjaik ez által jutottak pusztulásra".

– Ábrahám, Izsák és Jákob kora – egy bűn nélküli korszak, Ábrahámnak köszönhetően, aki megtartotta a parancsolatokat (III. 2): „Ábrahám nem ezt követte, és »barát«-ként »ment fel«". *(31)*

– „Jákob fiai ebben tévelyegtek, és megbűnhődtek, tévedésüknek megfelelően” (III. 4–5) – alapja a Rúbénről és Bilháról szóló közlés (Gen. 35: 22) lehet, amely szerint Rúbén Bilhával, apja ágyasával hált (etikai tisztátalanság elkövetése).

– Az ötödik példa az egyiptomi fogságé, amikor „fiaik pedig Egyiptomban makacs szívvel jártak, olyannyira, hogy szövetkeztek Isten parancsolatai ellen, és mindenki azt tette, ami saját véleménye szerint helyes volt; továbbá elfogyasztották a vért” (III. 5–10) – bűnük tehát bálványimádás, etikai tisztátalanság. *(32)*

A fenti példák és vázlatos elemzések alapján feltételezhető tehát, hogy a qumráni közösségnek nemcsak testi életében volt fontos az étkezéssel és általában az emberrel kapcsolatos fizikai tisztátalanságokra vonatkozó bibliai előírások betartása. A Törvényt magyarázó irodalmukban foglalkoztak az ugyancsak bibliai eredetű, úgynevezett etikai tisztátalanságok kérdéseivel is, sőt, a szövegek alapján kirajzolódik egy, az etikai tisztátalanságokat komolyan figyelembe vevő szemléleti rendszer is. E rendszer alapján értékelték a korábbi írott hagyományt, a bibliai elbeszéléseket is.

Jegyzet

(1) Bizonyára az állat állandó szájmozgása miatt, amelynek nem a kérődzés, hanem az állandó rágcsálás az oka.
(2) A betegségeket tárgyaló bibliai szövegek voltaképpeni tárgyai nem a betegségek, hanem tisztátalanságok, amelyek történetesen egyben betegségek is. A szövegek sohasem foglalkoznak ezek gyógyításával, hanem csakis azzal, mit kell tenni a gyógyulás után a megtisztulás érdekében. A szülés, menstruáció, különböző folyások, valamint a „lepra” utáni megtisztulással Lev. 12–16 előírásai foglalkoznak.
(3) A makulával rendelkező, „hibás” állat vagy ugyanilyen (testi hibás) pap nem tisztátalannak, hanem profánnak (hol) minősül. A szentélybe nem lehetett bevinni és feláldozni „hibás” állatot, az ilyen pap nem mutathatott be áldozatot – egyébként beléphetett, és hasonlóképpen a közrendű is.
(4) A rendszerről ld. Davies, W. D. (1991): *The Territorial Dimension of Judaism. With a Symposium and Further Reflections*. Fortress, Minneapolis. 13.
(5) A Szentség Törvénykönyvének összeállítója tehát Kanaán területét nemcsak az „ígéret földjé”-nek tekintette – annak a területnek, amelyet az isteni ígéret értelmében a választott nép örökül, és amelynek elnyerése érdekében az Istennel kötött szövetséghez ragaszkodnia kell –, hanem szentnek is, amellyel kapcsolatban a szentre vonatkozó bizonyos megkötöttségek érvényesülnek.
(6) A Templomtekercs forrásairól és szerkezetéről ld. Wilson, A. M. – Wills, L. (1982): *Literary Sources for the Temple Scroll*. HTR 75. 275–88. Wise, M. O. (1990): *A Critical Study of the Temple Scroll from Qumran Cave 11, SAOC 49*. Oriental Institute, Chicago. Martínez, F. García (1991): *Sources et rédaction du Rouleau du Temple*. Henoch 13. 219–52. Swanson, D. D. (1995): *The Temple Scroll and the Bible. The Methodology of 11QT, STDJ 14*. Brill, Leiden.
(7) V.ö. Ezra 9: 1–2
(8) V.ö. Lev. 11, különösen 44–45 sorok.
(9) V.ö. Deut. 14: 1–2.
(10) V.ö. Deut 21: 22–23.
(11) Részletesen erről ld. Yadin (1983): The Temple Scroll. *Jerusalem*, vol. I. 332.
(12) Kiadása: Qimron, E. – Strugnell, J. (1994., szerk.): *Miqsat Ma'ase ha Torah. Discoveries in the Judaean Desert X*. Clarendon Press, Oxford.
(13) A Biblia csak a főpap számára írja elő, hogy papi családból nősüljön. Papok számára nincs ilyen előírás, ld. Lev. 21: 1–13.
(14) Lev. 13: 29–37 a hajas fejbőrön levő „lepra” esetére kevésbé részletes előírásokat tartalmaz.
(15) Lev. 12: 1–6.
(16) Két különböző dolog egybefogásának, illetve különböző fajták keverésének tilalma, ld. Lev. 19: 19, Deut. 22: 9–11.
(17) A kutatók már korábban két elbeszélést különítettek el 1. Henok 6–11-ben, ld. Dillmann, A.: Pseudepigraphen des Alten Testaments. In: Pauly – Wissowa: *Real-Encyclopadie der classischen Altertumswissenschaft*. 2ed. 12. 352. Beer, B. (1900). In: Kautzsch, E. (hrsg.): *Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments*. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen. 2. 225. R. H. Charles (1893): *The Book of Enoch*. Clarendon Press, Oxford. 13–14. Később Hanson, P. D. (1977): Rebellion in Heaven, Azazel and Euhemeristic Heroes. In: *1 Enoch*, 6–11. JBL. 96. 197–233. és Nickelsburg, G. W. E. (1977): *Apocalyptic and Myth in 1 Enoch 6–11. JBL 96.* 383–405. szintén a két forrás elméletét erősítették meg, míg Dimant, D. (1974): *„The Fallen Angels” in the Dead Sea Scrolls and in the Apocryphal and Pseudepigraphic Books Related to Them.* Kiadatlan disszertáció, Jeruzsálem. 23–72. A szövegben egy történet három változata olvasható.

(18) A motívum az arámi hrm „eskü tenni" és a hrmwn helynév hasonlóságon alapul.
(19) A Milik, J. T. által rekonstruált arámi szöveg alapján. Ld. Milik (1976): 166–167.
(20) Suter, D. (1979): *Fallen Angel, Fallen Priest: The Problem of Family Purity in 1 Enoch 6–16.* HUCA 50. 115–35. szerint a történet alapja a fogság utáni kor papi gyakorlata és a papok vegyes házasságai lettek volna; hasonlóképpen a perzsa kori vegyes házasságok gyakorlatában (ezek ellen lépett fel Ezra is) keresi a történet eredetét Rubinkiewicz, R. (1988): *The Book of Noah and Ezra's Reform*. FO 25. 151–55. Nickelsburg, G. W. E. (1977): *Apocalyptic and Myth in 1Enoch 6–11.* JBL 96. 383–405. c. cikke a történet háborús motívumára összpontosítva a diadokhosz-háborúk élményét véli meghatározónak a történet születésében.
(21) Ld. Lev. 18. A 27–29. versek megjegyzése szerint elkövetésük mind az elkövetőt, mind a földet (országot) tisztátalanná teszik és az elkövető pusztulását eredményezik.
(22) Lev. 19: 19 szerint „Tartsd meg törvényeimet. Barmaid között ne pároztass két különböző fajtát, földedbe ne vess két különféle magot, ne hordj magadon két különböző fonalból szőtt ruhát".
(23) Lev. 19: 29, „A lányodat ne alacsonyítsd le azzal, hogy bárkinek odaadod, így országod nem lesz szennyezett és gyalázatos".
(24) „Nem szabad megfertőznötök a földet, ahol laktok. A vér ugyanis megfertőzi a földet. S a földnek a rajta kiontott vérért nem lehet mást adni jóvátételül, mint a vér kiontójának vérét. Tehát ne szennyezzétek be a földet, ahol laktok, mert én is ott élek. Mert én, az Úr, Izrael fiai között lakom!" A gyilkosságot megtisztítás kell kövesse. Ha a gyilkos ismeretlen, a helység lakosainak kell gondoskodniuk a megtisztításról, ld. Deut. 21: 1–9; hasonlóképpen akkor, ha a halott harcban esett el, Num. 31–19. A vér és a föld kapcsolatának felfogása a Káin-történetben is nyilvánvaló, ahol Isten így szól a gyilkos Káinhoz: „… öcséd vére felkiált hozzám a földről" Gen. 4: 10).
(25) Lev 19: 31: „Ne forduljatok halottlátókhoz, ne keressétek fel a jósokat, mert beszennyezitek magatokat. Én vagyok az Úr, a ti Istenetek." Lev 20: 6 szerint „Aki halottlátókhoz vagy jósokhoz megy, hogy velük együtt varázslást üzzön, az ilyen embernek ellene fordulok és kiirtom népéből." Ex. 22: 17 tilalma: „Varázsló asszonyt ne hagyj életben."
(26) Deut 18: 9–14 a varázslók hosszú listáját adja. A meghatározás szerint ezek gyakorlata utálatos az Úr számára és „... a te Istened e miatt az utálat miatt űzi el ezeket e népeket előled".
(27) Utóbbi különösen szigorú előírás. Büntetése, hogy „aki eszik belőle, azt ki kell irtani." (Deut. 17: 14).
(28) V.ö. az Ábrahám Egyiptomba érkezéséről szóló elbeszéléssel: a Níluson való átkelés után belép „Hám fiainak földjére, Egyiptom országába", XIX. 12–13.
(29) A szöveg részletes elemzését ld. Fröhlich I. (1994): Themes, Structure and genre of Pesher Genesis. A Response to George J. Brooke. *The Jewish Quarterly Review*, LXXXV. 81–90.
(30) Részletes elemzése: Fröhlich I. (1996): Biblical Narratives in Qumran Exegetical Works. In: H. J. Fabry – A. Lange – H. Lichtenberger (hrsg.): *Qumranstudien. Vortage der Teilnehmer des Qumranseminars auf dem internationalen Treffen der Society of Biblical Literature*. Münster, 25–26. Juli. Vandenhoeck-Ruprecht, Göttingen. 11–124. A szóban forgó szöveg elemzése a 119–122 oldalon.
(31) Vagyis tettei alapján ilyennek fogadta el Isten. Ábrahám mint „istenbarát" (Istent szeretőként – vagy talán inkább Isten szeretettjeként) szerepel még: Iz. 41: 8-ban. A hagyományhoz ld. még Jub. 17: 18; 19: 9; Jak. 2: 23; Korán 4. szúra 124.
(32) Ezékiél 10: 5–10 is a bálványimádás és a Jahve iránti hűtlenség idejeként értékeli az egyiptomi szolgaság korszakát.